

VĒSTURES AVOTI

Ēriks Jēkabsons

LATVIJAS ĀRLIETU MINISTRA VILHELMA MUNTERA OFICIĀLĀ VIZĪTE PADOMJU SAVIENĪBĀ 1937. GADA JŪNIJĀ: SŪTŅA FRIČA KOCIŅA ZIŅOJUMS*

Latvijas Republikas attiecības ar Padomju Savienību starpkaru posmā bija sarežģītas. Latvijas valdība un ārpolitikas veidotāji no paša sākuma labi apzinājās apdraudējumu no PSRS puses, turklāt faktiski tas pastāvēja jau kopš diplomātisko attiecību nodibināšanas pēc miera līguma parakstīšanas 1920. gada augustā. Vienlaikus Latvijas puse darīja visu iespējamo, lai pārliecinātu lielo, grūti prognozējamo un zināmā mērā bīstamo kaimiņvalsti par savu gatavību uzturēt vismaz oficiāli labas attiecības. 20. gados Padomju Savienības iekšpolitikā realizētā t.s. jaunā ekonomiskā jeb NEPa politika ar nelielām tirgus ekonomikas un arī politiskā liberālisma iezīmēm rada nelielu atskaņu arī ārējās attiecībās (vienlaikus Maskavas valdībai turpinot aktīvi atbalstīt un slepus vadīt Komunistiskās internacionāles graužošu darbību kaimiņu un vispār kapitālistiskajās valstīs visā pasaulē), savukārt 30. gadu pirmā puse izteikti iezīmējās ar Padomju Savienības kā lielvalsts “atgriešanos” starptautiskajā politikā. Tas iezīmēja virzienu arī uz iespaida palielināšanu Austrumu un Centrālajā Eiropā, izmantojot savas pakāpeniski atgūtās lielvalsts iespējas. 1934. gadā PSRS tika uzņemta Tautu Savienībā, no šī laika cenšoties realizēt savus mērķus, darbojoties arī šajā starptautiskajā kolektīvās drošības organizācijā (līdz izslēgšanai no tās 1939. gada beigās sakarā ar agresiju pret Somiju). Vienlaikus iezīmējās arī zināma PSRS attiecību noregulēšanās ar Poliju

* LETONIKA Sagatavots Valsts pētījumu programmas “Letonika” ietvaros.

un pat Franciju, kas arī atstāja iespaidu uz Baltijas valstīm un to gatavību sadarboties ar PSRS.

Latvijas valdība aplūkotajā periodā, labi apzinoties Padomju Savienības un Vācijas slēptos revanšistiskos centienus reģionā, atradās līdzīgā situācijā kā citas vidējās un nelielās valstis, kurām savstarpējo pretrunu, PSRS un Vācijas centienu, kā arī dažkārt savu ambīciju dēļ (piemēram, Polijas gadījums) iepriekšējos gados nebija izdevies noslēgt aizsardzības rakstura savienību. No vienas puses, tā centās vismaz kaut kādā formā vienoties par ciešāku reģionālo sadarbību ar līdzīgā ģeopolitiskajā situācijā esošajām kaimiņvalstīm (rezultāts – t.s. Baltijas Antante jeb līgums par sadarbību starp Latviju, Igauniju un Lietuvu 1934. gada rudenī), no otras – iespēju robežās darīt visu, lai pārliecinātu PSRS, Vāciju, kā arī starptautisko sabiedrību (Rietumu lielvalstis) par savu gatavību uzturēt labas attiecības ar visām valstīm. Līdz ar 30. gadu otro pusi, pakāpeniski pieaugot starptautiskajam saspīlējumam, Baltijas valstis deklaratīvi uzsvēra savu neitralitātes politiku. Tāpat Baltijas valstu valdībām esošajos apstākļos bija jādeklarē uzticība Tautu Savienībai kā visu dalībvalstu neatkarības garantam, kaut arī arvien skaidrāk kļuva redzams, ka organizācijai trūkst iespēju ietekmēt potenciālo agresorvalsti, turklāt minētais izpaudās arī daudzu valstu mēģinājumos atteikties no Tautu Savienības statūtu (pakta) 16. punkta, kas uzlika tām par pienākumu aizstāvēt agresijas upuri, piedaloties kopējās sankcijās.

1934. gadā, vienlaikus ar attiecību uzlabošanu ar Poliju, padomju puse sāka izrādīt līdzīgu iniciatīvu arī attiecībā pret Baltijas valstīm, kuras pastāvošajā situācijā atbildēja ar to pašu. Uz Maskavu oficiālās vizītēs tika uzaicināti visu triju Baltijas valstu ārlietu ministri. Igaunijas ārlietu ministrs Jūliuss Seljamā (*Seljamaa*) ieradās PSRS 1934. gada 28.–29. jūlijā (viņš kopā ar Latvijas sūtni Robertu Bīlmani Maskavā oficiāli pauda savu valstu gatavību parakstīt t.s. Austrumu paktu kā drošības garantiju, ar nosacījumu, ja tajā piedalās arī Polija). Tā paša gada 1.–5. augustā Maskavā viesojās Lietuvas ārlietu ministrs Stasis Lozoraitis. Savukārt Latvijā pēc maijā notikušā apvērsuma Ministru prezidents līdz pat 1936. gadam formāli ieņēma arī ārlietu ministra posteni, tādēļ vizīte no Latvijas puses viedokļa nebija pieņemama.

1936. gada pavasarī padomju puse uzaicināja uz 1. maija parādi Maskavā Baltijas valstu armiju štābu vadību, un uzaicinājums tika pieņemts. Savukārt 1937. gada februārī Baltijas valstis apmeklēja Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks Aleksandrs Jegorovs (starplaikā gan attiecības bija kļuvušas vēsākas, cita starpā, Padomju Savienībai mēģinot panākt Baltijas valstu atteikšanos no pasludinātās neitralitātes politikas un cenšoties uzturēt labas attiecības arī ar nacionālsociālistisko Vāciju). Vienlaikus Padomju Savienības iekšienē pakāpeniski sākās terors pret augstākajiem partijas un armijas cilvēkiem, pilnā mērā un pat īpaši skarot tur dzīvojošos latviešus.¹

Tieši šādos apstākļos beidzot notika Latvijas ārlietu ministra Vilhelma Muntera vizīte Padomju Savienībā 1937. gada jūnijā. Par V. Muntera oficiālo vizīti Padomju Savienībā 1937. gada jūnijā un tās priekšvēsturi samērā detalizēti un labi rakstijis vēsturnieks Bonifācijs Daukšts, turklāt konstatējot, ka tai negaidīti radies turpinājums vairāku dienu “neoficiālas vizītes” formā un V. Munters Rīgā atgriezies nevis 21. vai 22. jūnijā, kā bija plānots sākotnēji, bet tikai 24. jūnijā no rīta.² Tā tas tiešām bija, tiesa, jāšaubās, vai vienu aizkavēšanās dienu ārpus oficiālās vizītes laika var uzskatīt par “neoficiālu vizīti”, jo šajā laikā V. Munters, visticamāk, inspicēja Latvijas konsulārās pārstāvniecības darbu Ļeņingradā un, iespējams, iepazinās ar šo vēsturisko pilsētu (to varētu saukt par neoficiālu uzturēšanos pēc oficiālās vizītes).

Tiek publicēts Latvijas sūtņa Friča Kociņa ziņojums par ārlietu ministra vizīti, detalizēti atspoguļojot tās norisi Maskavā un Ukrainā, uz kuriem sūtņi arī pavadīja ministru. Dokuments ir svarīgs ne vien Latvijas, bet arī Krievijas vēsturē, jo atspoguļo ne tikai vizītes oficiālās norises, bet arī detaļas, kas netiek iekļautas oficiālajos ziņojumos, piemēram, presē.

Sūtņa Padomju Savienībā F. Kociņa pārskats par ārlietu ministra V. Muntera vizīti 1937. g. 15.–22. jūnijā

Š.g. 26. aprīlī Pad[omju] Savienības laikraksti īsi atzīmēja, ka š.g. 15. jūnijā Maskavā ieradīsies ar vizīti Latvijas ārlietu ministrs V. Munters.³ Šī ziņa atrada dzirdīgas ausis visā diplomātiskā kor-

pusā. Misiju⁴ šefi, kam bija izredzes doties atvaļinājumā, steidzās to izmantot, lai savlaicīgi būtu atpakaļ un piedalītos svinībās. Garastāvoklis, kāds valdija valdošās aprindās, sakarā ar augstāko armijas virsnieku tiesāšanu un plašiem arestiem, bija nospiests; viesošanās moments likās būt neizdevīgs. Šo apstākli pasvītvoja ne viens vien diplomātiskā korpusa loceklis. No otras puses, ministra vizīti diplomātiskais korpuss gaidīja, jo bija izredzes pieņemšanās tikties un iepazīties ar Latvijas ārlietu ministru un Tautu Savienības padomes locekli.⁵

14. jūnijs. Pl. 15.50 ārlietu ministrs V. Munters ar kundzi,⁶ sekojot Pad[omju] Savienības ārlietu komisāra Ļitvinova⁷ uzaiicinājumam, pavadīts no ministrijas juridiskās nodaļas vadītāja Kampes,⁸ Austrumnodaļas vadītāja Freimaņa⁹ un Pad. Savienības sūtņa Latvijā Brodovska,¹⁰ izbrauca salonvagonā uz Maskavu. Starp līdzbraucējiem bija arī "Jaunākās Ziņas"¹¹ līdzstrādnieks A. Ārenštams.¹² Laikraksta "Brīvā Zeme"¹³ pārstāvis Strautmanis¹⁴ bija jau izbraucis dienu iepriekš, lai sagaidītu ministra kungu Maskavā. Vēl rokas spiedienu daudziem pavadītājiem – Pad. Savienības sūtniecības darbiniekiem, ministrijas ierēdņiem, kuru vidū redzami Lietuvas sūtnis Vileišis,¹⁵ sūtnis Skandināvijas valstīs V. Salnais¹⁶ ar kundzi,¹⁷ vēl labākie novēlējumi ministram tālajā ceļā, un vilciens dodas Pad. Savienības robežas virzienā.

Pl. 10.00 Pad. Savienības robežstacijā Bigosovā viesus sagaida robežapsardzības apgabala priekšnieks Šašovs un Ārlietu [tautas] komisariāta protokolšefa palīgs Volks. Stacija greznota Latvijas un Pad. Savienības karogiem; goda sardzē – robežsargi. Ārlietu komisariāta darbinieka Volka pavadīti, viesi krievu salonvagonā dodas uz Maskavu.

15. jūnijs. Maskavā ārlietu ministri sagaidīja laipni. Baltkrievijas [dzelzceļa] stacija greznota Latvijas un Pad. Savienības karogiem; skaists paklājs vijas no stacijas ieejas līdz vilcienam; gar abām perona pusēm dzelzceļnieki baltos tērpos. Pēc pl. 14.00 stacijā ierodas pirmie sagaidītāji: sūtnis Kociņš¹⁸ ar kundzi¹⁹ un sūtniecības darbiniekiem, bij. militārais pārstāvis plkv.-ltn. Lejiņš²⁰ ar kundzi, jaunais militārais atašejs plkv.-ltn. Zālītis,²¹ ģenerālkonsuls Ļeņingradā²² Pavasars.²³ Ieradies arī Lietuvas

sūtnis Baltrušaitis²⁴ un Igaunijas sūtnis Traksmā²⁵ ar kundzi²⁶ un sūtniecības darbinieki. Redzams ārlietu komisāra vietnieks Potjomkins,²⁷ 1. Rietumdepartamenta direktors Fehners,²⁸ protokolšefs Barkovs,²⁹ pilsētas komandants Lukins³⁰ un citi. Īsi pirms vilciena pienākšanas stacijā ierodas Ļitvinovs ar kundzi.³¹ Ļitvinova kundzes ierašanās tiešām sagādāja visiem lielu pārsteigumu. Vēl dažas dienas pirms ministra kunga ierašanās man bija saruna ar protokolšefu Barkovu, kurš izteica bažas, kas varēšot izpildīt namamātes pienākumus pieņemšanā pie ārlietu komisāra, jo Ļitvinova kundze neesot Maskavā, bet Potjomkina kundze³² esot slima. Gaidot vilciena pienākšanu, kurš, kā parasti, kavējās, Ļitvinova kundze man izteicās, ka pēc 10 stundu lidojuma ieradusies Maskavā un esot nogurusi. Turpmākās dienās noskaidrojās, ka viņa esot izsaukta no Sverdlovskas³³ un, liekas, būs arī rehabilitēta.³⁴

Pl. 15.15 lēni tuvojas vilciens. Sagaidītāji apsveic viesus; krāšņas rozes pasniedz Muntera kundzei Ļitvinovs, sūtņu Kociņa un Traksmā kundzes. Uzraudzības iestāžu ierēdņi spēruši visus vajadzīgos soļus, norobežojot satiksmi, un, daudzu simtu ziņkārīgo acu pavadīti, viesi ātri sasniedz sūtniecību. Ne mazāk priecīgs par ministra kunga ierašanos ir pārējais sūtniecības personāls, kurš to sagaida sūtniecībā, pasniedzot ziedus.

Sakarā ar vilciena kavēšanos ārlietu ministra oficiālā vizīte pie Ļitvinova tiek pārnesta uz pl. 17.00; ministrs nodod vizīti arī ārlietu komisāra vietniekiem Stomoņakovam³⁵ un Potjomkinam.

Plkst. 20.00 ministrs ar kundzi, sūtnis Kociņš ar kundzi [...] piedalās ārlietu komisāra Ļitvinova pusdienās bij. miljonāra Rjabušinska³⁶ mājā – Spiridonovkā. [...]

Dinejā Ļitvinovs ar ministra kungu apmainījās oficiālām runām.

Pēc dinejas turpat notika liela pieņemšana, piedaloties diplomātiskajam korpusam, armijas augstākiem virsniekiem un valdības locekļiem – kopskaitā ap 200 personu. No diplomātiskā korpusa bija ieradušies visi tie vēstnieki un sūtņi, kas pašlaik atrodas Maskavā. Nebija ieradies maršals Vorošilovs.³⁷ Sakarā ar virsnieku tiesāšanu un arestiem pieņemšanā valdija nospiests garastāvoklis.

Ilgā gaidīšana uz aicinājumu kopmielastā šo nospiesto sajūtu vēl vairāk pastiprināja. Jaunais armijas štāba priekšnieks Šapošnikovs³⁸ stāvēja vientulis, [at]spiedies pie sienas. Lielāka dzīvība bija vērojama ap ārlietu ministri Muntera kungu, kuram katrs gribēja tikt priekšā stādīts.

Ap pl. 2.00 viesi sāka izklist.

16. jūnijs. Pl. 11.00 ārlietu ministram bija vienu stundu ilga apspriede ar Ļitvinovu – ārlietu komisariātā.

Pl. 12.00 ministrs ar kundzi, sūtnis Kociņš ar kundzi, sūtniecības darbinieki un preses pārstāvji Ārenštams un Strautmanis apskatīja Kremli. [...]

Pl. 13.00 ministri Munteru un sūtni Kociņu pieņem audiencē Pad. Savienības prezidents Kaļiņins;³⁹ ir klāt sūtnis Latvijā Brodovskis.⁴⁰ Sirmais, kādreizējais Rēveles⁴¹ fabrikas strādnieks atstāj slimīga cilvēka iespaidu [...] Sarunas pavedieni vijas ap Latvijas apstākļiem, zemes reformu, vācu iespaidu un citiem mazāk interesantiem jautājumiem. Savus oficiālos pienākumus viņš izpilda bez sevišķas intereses.

Pl. 13.30 ministri un sūtni pieņem audiencē Pad. Savienības valdības galva Molotovs.⁴²

Pretēji Kaļiņinam, viņš ir cilvēks ar skaidru galvu un asu uztveri. Ministrs Munterš ievada sarunas par tirdzniecisko sakaru padziļināšanu. Pārrunā jautājumu, kādas preces Pad. Savienība varētu importēt no Latvijas. Sarunās piedalās arī Ļitvinovs, kurš ierodas apspriedes laikā. Molotovs izsakās, ka vajagot atrast izeju, lai palielinātu Pad. Savienības importu no Latvijas. Ar dziļu interesi Molotovs tēlo Pad. Savienības celtniecības darbu, ražas pacelšanu, kolektīvās saimniecības priekšrocības, traktoru un lauksaimniecības mašīnu nozīmi. Atzīstas, ka taisni zemkopības frontē vēl daudz nenobeigtu darbu. Skarot, uz Ļitvinova ierosinājumu, Latvijas–Pad. Savienības attiecības un starptautisko stāvokli, Molotovs izteicās, ka viņam neesot skaidrs mūsu “neitralitātes” jēdziens. Vācijas uzstāšanās neesot nekas cits kā iebiedēšana. Arī daži no viņa ļaudīm esot tikuši iespaidoti. Jāpiezīmē, ka no šās, kā arī citām sarunām palika iespaids, ka krievus ir pārņēmušas psihiskas bailes no Vācijas.

Pēc oficiālās vizītes Molotovs lūdza brokastīs – bij. cara pieņemšanas telpās. Plašās telpās bija pulcējušies tikai valdības locekļi. No sūtniecības bija klāt vēl sekretārs Ramans⁴³ ar kundzi⁴⁴ un Kampes un Freimaņa kungi.

Esmu piedalījies vairākās svinīgās valdības rīkotās pieņemšanās, bet tik brīvu sajūtu un pacilātību man nācās novērot pirmo reiz. Ministra Muntera un tautas komisāra Mikojana⁴⁵ asprātīgās runās un tostos dzīvi piedalījās visi klātesošie. Kad tika paceltas glāzes uz iekšlietu komisāra Ježova⁴⁶ veselību, bija interesanti novērot, ar kādu uzmanību un ārēju laipnību tam sniedzās pretī viņa kausi. Uz ministra kunga tostū maršalam Vorošilovam un sarkanarmijai Vorošilovs atbildēja, paceļot glāzi uz mūsu armijas zelšanu, kara ministra Baloža⁴⁷ un ģenerāļa Hartmaņa⁴⁸ veselību.

Kā mazu disonansi brokastu laikā jāatzīmē Molotova piezīme par mūsu konsula Ļeņingradā – Bisenieka⁴⁹ darbību. Saprotams, ministra kungam nācās noraidīt šo piezīmi un nepiekrīst viņa teiktajam.⁵⁰

Brokastīm ejot uz beigām, Molotovs turēja runu, kurā atkal skāra Latvijas nesaprotamo “neitralitāti”; runāja par Vācijas cenšanos iebaidīt citas valstis ar savu šķietamo varenību. Zem Vācijas varenības psihozes esot nokļuvis arī maršals Tuhačevskis,⁵¹ kurš līdz ar saviem domubiedriem saņēmis pelnīto sodu.⁵²

Viņam atbildēja ārlietu ministrs, pateicās par sirsnīgo uzņemšanu, aizrādīja uz Latvijas cenšanos sadzīvot mierā un satiecībā ar visām tautām; vārdu “neitralitāte”, kuru viņam šeit nāksoties ne vienu vien reizi dzirdēt, lietojot karā; turpretī miera laikā esot nepieciešama tautu un valstu sadarbība. Attiecībā uz iebaidīšanas paņēmieniem, kurus pielietojot dažas valstis, viņš varot tikai teikt, ka “latvieti neviens neiebaidīs”. Tas bija vārds istā vietā un laikā.

Runām noslēdzoties, Molotovs paziņoja, ka drīz ieradīšoties pieņemšanā Staļins.⁵³ Šī ziņa daudziem bija pārsteigums.

Pēc atgriešanās no Rīgas šī gada 7. jūnijā ierados pie 1. Rietumdepartamenta direktora Fehnera pārrunāt jautājumus, saistītus ar ministra braucienu, kā arī izteicu ministra kunga vēlēšanos

tikties ar Staļinu kādā no valdības rīkotām pieņemšanām. Kā jau par to savā vēstulē ministra kungam minēju, Fehners izvairījās no atbildes un izteicās, ka vislabāki būtu pārrunāt šo jautājumu ar Ļitvinovu personīgi, ministriem ierodoties Maskavā. Ierosinājums bija nācis, bet cerības tikties ar Staļinu bija mazas, jo līdz šim no ārvalstu valdību locekļiem tikai Īdenam,⁵⁴ Benešam⁵⁵ un Lavālam,⁵⁶ bet no diplomātiskā korpusa vienīgi bij. Amerikas [Savienoto Valstu] vēstniekam Bullitam⁵⁷ bija dota iespēja ar viņu tikties. Īsi pirms ministra kunga atbraukšanas man pa tālruni paziņoja protokolšefs Barkovs, ka ministra kunga vēlēšanās, resp., tikties ar Staļinu, esot paziņota ārlietu komisāram Ļitvinovam. Acīmredzot šai momentā Staļina piedalīšanās brokastīs bija jau izlemta.

Dažas minūtes pirms pl. 16.00 ieradās kopīgajā ēdamzālē Staļins. Apgājis visus klātesošos, viņš ar katru apsveicinājās un ieņēma vietu blakus Molotovam. Sarunas turpinājās joprojām, kurās pa vārdam iemeta arī Staļins. Pēc brokastīm visi piecēlās, lai dzertu kafiju blakus telpās. Staļins ieņēma vietu pie galdiņa, pie kura nosēdās ārlietu ministris Munters, Ļitvinovs, maršals Vorošilovs, sūtnis Kociņš, Mikojans un Molotovs. Pārējie valdības locekļi – puslokā ap viņiem. Starp ārlietu ministri un Staļinu notika dzīva saruna. Pārrunāja Japānas iekšējo stāvokli, kuru Staļins neuzskata par tik stipru, kā to parasti mēdz pieņemt. Tālāk Staļins interesējās par Latvijas apstākļiem, sevišķi par mūsu agrār-reformu un saimnieciskiem apstākļiem. Tad skāra Pad. Krievijas sasniegumus valsts iekšējā izbūvē. Vēl tosts uz Latvijas zelšanu un vairāk kā stundu gara kopējā saruna ar Staļinu, un līdz ar to pieņemšana beidzās.

Tagadējais Pad. Savienības valdnieks, kurš jo dienas, jo ciešāki saņem diktatūras grožus savās rokās, atstāj vienkārša, noslēgta, vecāka par saviem gadiem cilvēka iespaidu.

Staļina ierašanos pieņemšanā uzskatīja par lielu sensāciju un sevišķas uzmanības parādīšanu Latvijas ārlietu ministriem. Bija interesanti lasīt otrā dienā "Pravdu"⁵⁸ un "Izvestija",⁵⁹ kuras ar lieliem burtiem, kas līdz šim bija neparasts, pasvītvoja ārlietu ministra pieņemšanu no Staļina un Molotova.

Pēc lielās pieņemšanas Kremlī pl. 18.00 ārlietu ministrs ar pavadoniem devās apskatīt Maskavas “Metro”. Galvenais direktors Petrišņins⁶⁰ speciālā vagonā noveda viesus līdz Kijevas [metro] stacijai, lielākam sasniegumam “Metro” staciju izbūvē.

Pl. 22.00 notika pieņemšana sūtniecībā; no 260 lūgtiem viesiem bija ieradusies ap 170. Starp tiem Ļitvinovs ar kundzi, Molotovs ar kundzi,⁶¹ maršals Jegorovs,⁶² maršals Budjonijs⁶³ ar kundzi,⁶⁴ štāba priekšnieks Šapošņikovs, Mikojans, Kaminskis,⁶⁵ sūtnis Brodovskis, Potjomkins un daudz citu Pad. Savienības atbildīgo darbinieku; visi Maskavā atrodošies vēstnieki un sūtņi. Ilgi mūsu sūtniecībā nebija skanējušas latvju dziesmas; arī mūsu ražojumi: Jāņu siers un miestņš dārza lapenē atrada daudz piekritēju. Nācās dzirdēt vienu otru atzinīgu vārdu par labo vakaru; netrūka sirsnības un omulības, kas visiem uzkrīta pēc samērā nopiestā garastāvokļa pie Ļitvinova.

Kā nevēlamu parādību jāatzīmē Polijas preses pārstāvja Hačiņska⁶⁶ netaktiskā rīcība. Pēdējais atļāvās izmantot sūtniecības tālruni, lai nodotu uz Varšavu viesību laikā savus negatīvos novērojumus Pad. Savienībā, labi zinādams, ka līdzīgu ziņojumu viņam nebūtu izdevies nodot no cita tālruņa. Par nožēlošanu, daudzi šī ziņojuma saturu poļu valodā noklausījās, starp tiem arī sūtnis Brodovskis. Par minēto izteicu protestu Polijas vēstnieka vietniekam Jankovskim.⁶⁷

Gribētos atzīmēt vēl kādu mazu, bet patīkamu novērojumu. Pēc oficiālās pieņemšanas ministrs kopā ar sūtniecības personālu un Maskavas operas simfoniskā orķestra mūziķiem, kaut arī bija agra rīta stunda, pakavējās vēl pie kopējā galda. Kāds no operas darbiniekiem teica: “Mēs esam redzējuši ne vienu vien ārlietu ministri, bet tik demokrātisku ministri – pirmo reizi! Šodien to sakām mēs, rīt to zinās daudz, bet dienu vēlāk – simti!” Ar latvju tautas dziesmām, kad saule jau laistījās sūtniecības dārza koku galotnēs, viesi izklīda, lai no rīta turpinātu dienas gaitas.

17. jūnijs. Pl. 10.00 sūtniecībā ieradās protokolšefs Barkovs, lai novestu viesus uz jaunā Maskavas–Volgas kanāla. Pie slūžām Nr. 8 ārlietu ministri sagaida Ļitvinovs ar kundzi. Tiek demonstrēta slūžu darbība, kas 40 minūtēs piepilda plašo ūdens baseinu.

Nākamais brauciens bija apskatīt Maskavas upes ostu Himki, apm. 14 klm. no Maskavas. Viegļā un skaistā celtne, krāšņā apkārtnē, labierīcības lieliem un maziem, man šķiet, ilgi paliks atmiņā skatītājiem. Tālāk divi stundas ilgais brauciens ar kuģi pa kanālu. Skaistais laiks un viesmīlīgā uzņemšana labsajūtu vēl pavairoja.

Pl. 15.00 ministrs Munter, sūtnis Kociņš, sūtniecības atbildīgie darbinieki, ģenerālkonsuls Pavasars, Kampes un Freimaņa kungi bija lūgti intīmās brokastīs pie Igaunijas sūtņa. No diplomātiskā korpusa piedalījās Lietuvas un Somijas sūtņi⁶⁸ un Polijas vēstnieks T. Jankovskis.

Pl. 19.30 viesi ieradās operā un noskatījās “Karmen” izrādi.⁶⁹ Bija ieradies arī Ļitvinovs, Potjomkins un Brodovskis.

Izpildot oficiālo viesošanos, jāatzīmē lielā uzmanība, kādu parādīja ministra kungs Molotova un Ļitvinova kundzēm, nosūtot krāšņus ziedus. Šī uzmanība, kā man nācās dzirdēt no krievu puses, bija tikusi novērtēta ļoti augstu.

Vakarā, pavadīts no sūtņa Kociņa, militārā pārstāvja plkv.-lt. Zāliša, Kampes un Freimaņa, ministra kungs izbrauca uz Ukrainu. Oficiālā izvadīšana bija nolikta pēc atgriešanās no dienvidiem, kādēļ stacijā bija ieradušies vienīgi Fehners, Barkovs un sūtnis Brodovskis.

Noslēdzot oficiālās viesošanās iespaidus, jāatzīmē Pad. Savienības preses samērā plašie raksti par ārlietu ministra viesošanās gaitu, kas pārsniedza parasto parādību. Arī mūsu prese, atskaitot vienu otru pārāk salkanu vietu, kas varēja izpalikt, aprakstot viesības un pieņemšanas, sniedza izsmeļošas ziņas par viesošanās gaitu. Ļoti atturīgi līdz šim bijuši Vācijas oficiālie preses orgāni, acīmredzot ar nolūku viesošanās nozīmi mazināt. “Völkisher Beobachter”⁷⁰ š.g. 18. jūnija numurā piezīmē, ka “sarkanais cars” Staļins esot pārmainījis arī dažus vārdus ar ministru Munteru. Lietuvas oficiozs “Lietuvos aidas”⁷¹ katru dienu ievietoja, kaut arī nelielus, ziņojumus no Maskavas. Preses sakopojumu sk. pielikumā.⁷²

18. jūnijs. Vilciens devās caur plašām stepēm un laukiem, gar raksturīgām tīrām un baltām mazkrievu⁷³ mājiņām, skais-tiem dārziem un Ukrainas sirdi – Zaporožje. Jau pirmie skati

liecina, ka šeit dzīvo tīra tauta, kura kulturāli stāv augstāk par lielkrieviem.⁷⁴ To liecina arī pilsoņu labāki tērpi.

Lielās braukšanas kārtības salonvagonā, rūpes par labu uzturu un labā apkalpošana vēlreiz liecina, ka Pad. Savienības iestādes pielikušas pūles, lai sagādātu mūsu ministram patīkamu braucienu. Tai pašā laikā pavadoņi izvairās rādīt dzīves ēnas puses, kaut arī⁷⁵ slikti ierīkoto atejas vietu.

19. jūnijs. Diena sākās ar braucienu uz Dņeprogēs,⁷⁶ plašu rūpniecības centru, kura smaguma punkts ir plašā un modernā spēkstacija. Paskaidrojumus viesiem dod inženieris Mihejenko, labs vietējo apstākļu pazinējs un viens no spēkstacijas izbūves vadītājiem. [...]

Pēc Dņeprogēs apskates viesi dodas uz netālu atrodošos "sovhozu"⁷⁷ – valsts saimniecību. Fermu vada agronoms, žīds Abramovičs. Fermas platība 3000 ha. [...] Sovhoza apskate nekā pozitīva nedod. Ja novērojumi rūpniecībā atstāja paliekošu iespaidu, tad lauksaimniecībā neredzējām nekā tāda, kas liecinātu, ka valsts saimniecība būtu sasniegusi kaut arī ārēji kādus panākumus.

Atgriežoties pilsētā, ceļš vijas caur vēsturisko "Zaporožskaja sič".⁷⁸ Rādīja mums vietu, kur pēc vēsturnieku atzinuma kādreiz kazaki rakstīja slaveno grāmatu turku sultānam,⁷⁹ kas tik iespaidīgi un gleznaini aprakstīts krievu rakstnieka Gogoļa⁸⁰ darbā "Taras Buļba".⁸¹

Nākamais apskates objekts – alumīnija kombināts.⁸² Pēc uzņēmuma direktora paskaidrojumiem, viņš ir viens no lielākiem alumīnija ražotājiem pasaulē. [...] Vēl alumīnija kombināta tehnisko darbinieku kluba apskate, kas tiešām nostādīts priekšzīmīgi, un viesi dodas uz 40 klm attālo "kolhozu" – kolektīvo saimniecību.

Ceļš samērā slikts, bet labais laiks un skaistā apkārtnē liek aizmirst šo parasto parādību Pad. Savienībā.

Pāri plašām Ukrainas stepēm, gar vienīgo pusnoplēsto baznīcu, kuras vietā pacelšoties zinības templis, mūsu auto kolonna sasniedza galamērķi – Kirovas kolektīvās saimniecības⁸³ valdības ēku, pie kuras pulciņš vietējo atbildīgo darbinieku mūs sagaida. Kolhoza pr-ks sniedz tuvākus paskaidrojumus par saimniecību.

Cik patiesības viņa pievestos skaitļos – grūti noteikt. Kolektīvā saimniecība izveidota 1929. gadā, apvienojot 780 saimniecības ar 8000 hektāru zemes platības [...] Apskatot kolektīvās saimniecības mazās, brūnās govīs, tikko nobeigto lopu kūti, uz kuru kolektīvās saimniecības atbildīgie darbinieki bez gala lepni, bet kādu var atrast kaut kurā mūsu vidējā saimniecībā, augļu dārzu, sakņu dārza mākslīgo apūdeņošanu un citas kolektīva labierīcības, man šķiet, visiem palika iespaids, ka šai virzienā Pad. Savienībai vēl daudz jāstrādā, lai sasniegtu kaut vidējus rezultātus. Labs latvju saimnieks no šī bagātā zemes stūrīša, lētā darba spēka, tehniskām labierīcēm, ar savu enerģiju, darba spējām un zināšanām varētu radīt brīnumus.

Labu iespaidu atstāja ukraiņiešu dzīvojamā ēka: tīra, istabu klons izkaisīts ar zālēm, gultas ar tīrām segām un daudziem spilveniem, viens otrs samērā labs istabas iekārtas priekšmets.

Kad šai kolektīvā iestājās siltā ukraiņu nakts, laipnie saimnieki lūdza ieturēt kopējas vakariņas. Uz galda maize, gaļa, sviests, gurķi, tomāti un tēja ar garšīgu medu. Kā mazi bērni kolektīvās saimniecības vadītāji priecājās par saviem panākumiem. Ir pilnīgi saprotams šis lepnums, kad bez tehniski sagatavota lauksaimnieku kadra, vienīgi ar veselu prātu, ļaudis apsaimnieko plašas un bagātās zemes platības un gūst kaut kādus sasniegumus.

Atgriežoties no kolhoza, nācās braukt ar kādu vietējā laikraksta līdzstrādnieci, kas strādāja pie zinātniska darba par kolektīvo saimniecību. Man šķiet, ka pēdējai pēc sarunas ar ministra kungu palika cits iespaids par Latviju, viņas iekārtu un dzīvi. Bija interesanti novērot, cik maz šie ļaudis zina par ārzemēm.

Arī otrā automobilī, kurā brauca ministra kunga pavadoņi, bijusi ne mazāk interesanta saruna, kuru ievadījis auto šoferis – krievs par Pad. Savienības pašreizējiem notikumiem. “Mēs izrēķināsimies ar visiem, līdzīgi kā ar bij. maršalu Tuhačevski, kas gribēs pārdot mūsu dzimteni. Arī ar Staļinu, ja tas būs vajadzīgs...”

Pateicoties ātram darba tempam, visa paredzētā Ukrainas programma bija izsmelta vienā dienā, kādēļ vienojās braukt uz Harkovu, lai apskatītu šo jauno rūpniecības centru.

20. jūnijs. Agri no rīta Harkovas stacijā viesus sagaida Inturista⁸⁴ sekcijas vadītājs un ārlietu komisariāta vietējais pārstāvis – latvietis Nekunde.⁸⁵ Tiek izstrādāta uz vietas dienas programma. Kā pirmā seko pilsētas apskate. No “valsts rūpniecības nama” 12 stāvu jumta atveras plašs skats uz zaļumiem bagātu pilsētu un daudzām modernām celtnēm; ir radīti jauni pilsētas rūpniecības rajoni, jauni laukumi, jaunas ielas. Pirms kara pilsētā skaitījās 200 000 iedzīvotāju, tagad viņu skaits ir pieaudzis līdz 1 miljoniem. Var redzēt, ka ukraiņi ir pielikuši daudz darba roku pie bij. viņu galvaspilsētas⁸⁶ izbūves.

Apskatām arī fiz[iskās] kult[ūras] institūtu “Dinamo”,⁸⁷ uz kura laukuma I un II kursa audzēkņi gatavojās lieliem sporta svētkiem Kijevā un Maskavā. Labi ierīkots ir modernais stadions 15 000 skatītājiem.

Latvietis Nekunde, no Ulbrokas pagasta, zina pastāstīt, ka Harkovā dzīvo ap 1500 latviešu, no kuriem kādā rūpniecības uzņēmumā tiek nodarbināti 320. Latviešiem esot savs klubs,⁸⁸ kuru, par nožēlošanu, vēlā laika dēļ neizdevās apskatīt.

Nākamais brauciena mērķis ir traktoru fabrika,⁸⁹ kurā tiek nodarbināti ap 9000 strādnieku [...] Kā zināms, “Turība”⁹⁰ arī pasūtījusi šai fabrikā dažus desmitus traktoros mūsu vajadzībām. Pa ceļam apskatām jauno strādnieku teātri,⁹¹ arī šeit ukraiņi rādījuši sevi no labākās puses.

Kā pēdējais ceļa etaps bija “Trudovaja komuna F. Dzeržinskogo”,⁹² kur mazgadīgie klaidoņi un noziedznieki, skaitā ap 900 un vecumā no 12–18 gadiem, bija nodarbināti pie fotoaparāta “Leica” ražošanas. Komūnas mērķis izaudzināt defektīvos bērņus par derīgiem sabiedrības locekļiem [...] Agrāk [komūnā] pastāvēja pašvaldība un konfliktu komisija, tagad tā likvidēta. Uz manu jautājumu, kādu iemeslu dēļ vēlēšanu iekārta likvidēta, direktors⁹³ atbildēja: “Vispārīgi, tagad Pad[omju] Savienība pāriet uz vienas personas vadību.”

Apskatot komūnu, bija izdevība runāt ar vienu no algotiem kvalificēta darba strādniekiem – latvieti Kalniņu. Pēc viņa izteicieniem, Latvijā dzīvojot viņa brālis un māsa.

21. jūnijs. Vēl agrs rīts, bet Maskavas stacijā sagaidīt ministra kungu ieradušies Barkovs un Fehners. Līdz braucienam uz Ļeņingradu viesu rīcībā visa diena, kura tiek pilnībā izsmelta.

Pl. 15.00 ministra kungs un juridiskās nodaļas vadītājs Kampe ierodas ārlietu komisariātā, kur ārlietu ministrs un Potjomkins paraksta protokolu par 1933. g. saimnieciskā nolīguma p.p. 2 un 4 izmaiņu.⁹⁴ Sevišķi pēdējais izsauca lielu interesi diplomātiskā korpusā. Aizdomas vēl pavairoja juridiskās nodaļas vadītāja Kampes piedalīšanās.

Pēc pusdienām ārlietu komisārs Ļitvinovs ielūdz ministra kungu un kundzi savā vasarnīcā uz glāzi tējas. Novest viesus uz vasarnīcu ierodas sūtniecībā protokolšefs Barkovs, atvezdams ministra kundzei, Kampes un Freimaņa kungiem un viņu kundzēm vērtīgas piemiņas. Nav piemirsts arī ministra kungs, kuram ciema kukulis nosūtīts tieši uz salonvāģi.⁹⁵

Intīmā pēcpusdienas tēja vēl lieku reizi pierādīja to lielo uzmanību, kādu izrādīja Ļitvinovs ar kundzi mūsu ārlietu ministrim. Vakarā pirms aizbraukšanas ministrs Munters ar pavadoņiem bija lūgti noskatīties “Bahčisarajskij fontan”⁹⁶ dabas izrādi Kultūras parkā.⁹⁷ Tikai tie, kas pazīna šo atkritumu krātuves vietu vēl cara laikā, var bez aizspriedumiem novērtēt lielisko Kultūras parku, kas radīts desmit gadu laikā. Tas ir darbs, kuru nevar pozitīvi nenovērtēt.

No Kultūras parka viesi dodas tieši uz Ļeņingradas [dzelzceļa] staciju, kura greznota Latvijas un Pad. Savienības karogiem. Viens pēc otra ierodas pavadītāji: Ļitvinovs ar kundzi, Potjomkins, Igaunijas un Lietuvas sūtņi, visi mūsu sūtniecības darbinieki, ārlietu komisariāta pārstāvji un citi.

Vēl pēdējās ardievas, paldies par laipno uzņemšanu, ziedi ministra kundzei no Ļitvinova, Kociņa un Traksmā kundzēm, un “Sarkanā bulta”⁹⁸ aiznes viesus uz Ļeņingradu.

Pavelkot svītru ministra kunga uzņemšanai un neskarot politiskās apspriedēs gūtos rezultātus, par kuriem vislabāki informēts pats ministra kungs, varētu taisīt sekojošus slēdzienus:

– Uzņemšana, salīdzinot ar citu ārvalstu ārlietu ministru uzņemšanu, bija nesamērīgi svinīga;

– Ļitvinova kundzes ierašanās Maskavā bija pārsteigums un līdz ar to uzmanības pierādījums ministra kundzei. Tā bija arī laba mācība mūsu preseī atturēties no nepārbaudītu ziņu ievietošanas, sevišķi mūsu ministra kunga viesošanās laikā;

– Pieņemšana pie Staļina bija sensācija ne tik vien diplomātiskam korpusam, bet arī pašiem krieviem, jo pēc šī notikuma atzīmēšanas laikrakstos viņu sejas bija mīlīgākas, kā parasti. Nav daudz to ārzemnieku, kam bijusi izdevība tikt ar Staļinu;

– Parasto citās valstīs goda zīmju piešķiršanu šai gadījumā atvietoja vērtīgas dāvanas, kas pārsniedza pat pieņemto krievu viesmīlību. Bet kādā veidā tie varēja revanšēties par skaistiem ziediem, kurus nosūtīja ministra kungs Molotova un Ļitvinova kundzēm? Kas atkal parasti no citiem ārlietu ministriem netiek darīts?

– Ministra kunga viesošanās vēl lieku reizi pasvītvoja mūsu valsts labās attiecības ar lielo austrumu kaimiņu, uz kuru Pad. Savienības valdība atbildēja ar uzmanību un viesmīlību.

Hoover Institute Archives, Latvian Embassy in Stockholm, box 1.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Sk.: Edgars Andersons (1967). *Latvijas vēsture 1914–1920*. Stockholm: Daugava, 484.–493. lpp.
- ² Sk.: Bonifācijs Daukšts (1991; 1992). Muntera oficiālā un neoficiālā vizīte Padomju Savienībā (1937. gada jūnijs). *Latvijas Vēsture*, 2 (1991), 27.–30. lpp.; 2 (1992), 30.–33. lpp.
- ³ Vilhelms Munters (1898–1967), Latvijas valstsvīrs. No 1933. g. Ārlietu ministrijas ģenerālsēkretārs, 1936.–1940. g. ārlietu ministrs. No 1940. g. jūlija izsūtījumā PSRS, 1941.–1954. g. apcietinājumā, 1958. g. atgriezās Latvijā.
- ⁴ Domātas diplomātiskās pārstāvēniecības.
- ⁵ V. Munters 1936. g. kā Latvijas pārstāvis tika ievēlēts Tautu Savienības padomē kā nepastāvīgais loceklis, 1937. g. viņš bija Tautu Savienības mandātu komisijas referents un komisijas priekšsēdētājs Tālo Austrumu konfliktu lietā.
- ⁶ Natālija Muntere (1897–1973), ministra V. Muntera kundze, 1940.–1954. g. izsūtījumā un apcietinājumā, mirusi Latvijā.

- ⁷ Maksims Ļitvinovs (īstajā uzvārdā Vallahs; 1876–1951), PSRS valstsvīrs. 1930.–1939. g. ārlietu tautas komisārs.
- ⁸ Andrejs Kampe (1905–1942), Latvijas diplomāts. 1936.–1938. g. Ārlietu ministrijas Juridiskās nodaļas vadītājs. 1940. g. oktobrī apcietināts, 1942. g. 16. martā nošauts Astrahaņas cietumā.
- ⁹ Kārlis Freimanis (1890–1973), Latvijas diplomāts. 1933.–1937. g. Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas vadītājs. Miris Šveicē.
- ¹⁰ Stepans (Stefans) Brodovskis (īstajā uzvārdā Bratmans-Brodovskis; 1880–1937), PSRS diplomāts. 1933. g. – 1937. g. oktobrī pilnvarotais pārstāvis Latvijā. Apcietināts Maskavā 1937. g. 2. jūlijā, 27. oktobrī nošauts.
- ¹¹ “Jaunākās Ziņas” – lielākais Latvijas dienas laikraksts, izdots Rīgā.
- ¹² Arveds Ārenštams (1902–1946), Latvijas žurnālists, laikraksta “Jaunākās Ziņas” ārzemju korespondents.
- ¹³ “Brīvā Zeme” – 1919.–1940. g. dienas laikraksts Rīgā (līdz 1934. g. 15. maijam Latviešu zemnieku savienības avīze).
- ¹⁴ Voldemārs Strautmanis (1906–1946), Latvijas žurnālists, laikraksta “Brīvā Zeme” ārlietu redaktors. Miris Vācijā.
- ¹⁵ Vitauts Vileišis (1887–1937), Lietuvas valstsvīrs, diplomāts. No 1934. g. sūtnis Latvijā. Miris 1937. g. 5. jūlijā Kauņā.
- ¹⁶ Voldemārs Salnais (1886–1948), Latvijas diplomāts. No 1937. g. maija sūtnis Zviedrijā, Dānijā (līdz 1939. g.) un Norvēģijā. Miris Zviedrijā.
- ¹⁷ Milda Salnā (1886–1970), Latvijas sabiedriska darbiniece, sūtņa V. Salnā kundze. Mirusi Zviedrijā.
- ¹⁸ Fricis Kociņš (1895–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, diplomāts. No 1932. g. kara aģents (militārais atašejs) Lietuvā, 1936.–1940. g. sūtnis PSRS. 1940. g. septembrī apcietināts, 1941. g. 28. jūlijā nošauts cietumā Maskavā.
- ¹⁹ Emilija Kociņa (dz. 1901, mirusi ASV), sūtņa F. Kociņa kundze.
- ²⁰ Kārlis Lejiņš (1891–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants. 1934.–1937. g. kara aģents (militārais atašejs) PSRS. 1941. g. jūnijā apcietināts, 16. oktobrī nošauts.
- ²¹ Jānis Zālītis (1897–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, 1937.–1940. g. kara aģents (militārais atašejs) PSRS. 1940. g. augustā apcietināts, nošauts 1941. g. 27. jūlijā cietumā Maskavā.
- ²² Ļeņingrada – Sanktpēterburgas nosaukums 1924.–1991. gadā.
- ²³ Bruno Pavasars (1896–1978), Latvijas ģenerālkonsuls Ļeņingradā 1937. g. martā – 1938. g. aprīlī, pēc tam – Roterdamā. Miris Nīderlandē.
- ²⁴ Jurgis Baltrušaitis (1873–1944), Lietuvas dzejnieks un diplomāts. 1920.–1939. g. sūtnis Padomju Krievijā (no 1922. g. – PSRS). Miris Francijā.
- ²⁵ Augusts Traksmā (*Traksmāa*; 1892–1942), Igaunijas diplomāts. 1936. g. – 1937. g. augustā sūtnis PSRS. Miris padomju ieslodzījumā.

- ²⁶ Helju Traksmā (*Traksmaa*; 1907–1994), Igaunijas sūtņa A. Traksmā kundze.
- ²⁷ Vladimirs Potjomkins (1874–1946), PSRS diplomāts, valstsvīrs. No 1937. g. ārlietu tautas komisāra 1. vietnieks, no 1940. g. izglītības tautas komisārs.
- ²⁸ Andrejs Fehners, Ārlietu tautas komisariāta ierēdnis, piekomandēts 20. gados no drošības iestādēm.
- ²⁹ Vladimirs Barkovs (1890–1981), PSRS diplomāts. 1935.–1941. g. Ārlietu tautas komisariāta Protokolu nodaļas priekšnieks (pārzinis). 1941.–1955. g. ieslodzījumā.
- ³⁰ Mihails Lukins (1892–1970), PSRS armijas divīzijas komandieris (dienesta pakāpe), vēlāk ģenerālleitnants. 1935.–1937. g. Maskavas kara komandants, 1941.–1945. g. Vācijas gūstā.
- ³¹ Aivi Ļitvinova (*Ivy Litvinov*; 1889–1977), Anglijas un PSRS angļu tautības rakstniece, tulkotāja, valstsvīra M. Ļitvinova kundze. 1972. g. atgriezās Lielbritānijā.
- ³² Marija Potjomkina, PSRS valstsvīra V. Potjomkina kundze.
- ³³ Sverdlovskā – Jekaterinburgas pilsētas nosaukums 1924.–1991. gadā.
- ³⁴ A. Ļitvinova Sverdlovskā pasniedza angļu valodu arī vēl 1939. gadā. Ar “reabilitāciju” F. Kociņš acimredzot domā kādu no periodiem, kad augstākās varas iestādes ar aizdomām izturējās pret viņas darbību, popularizējot angļu valodu.
- ³⁵ Boriss Stomoņakovs (1882–1940), PSRS diplomāts. 1934.–1938. g. ārlietu tautas komisāra vietnieks. 1938. g. arestēts, nošauts.
- ³⁶ Domāts Rjabušinsku dzimtas nams, kurš pēc 1917. g. atradās varas iestāžu, t.sk. Ārlietu tautas komisariāta rīcībā. 1931.–1936. g. tajā dzīvoja rakstnieks Maksims Gorkijs (tagad – M. Gorkija muzejs).
- ³⁷ Kliments Vorošilovs (1881–1969), PSRS armijas maršals, valstsvīrs, 1934.–1940. g. aizsardzības tautas komisārs.
- ³⁸ Boriss Šapošņikovs (1882–1945), PSRS armijas maršals (1940). No 1937. g. Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks.
- ³⁹ Mihails Kaļiņins (1875–1946), PSRS valstsvīrs. No 1922. g. PSRS Centrālās Izpildkomitejas priekšsēdētājs.
- ⁴⁰ Stepans Brodovskis – sk. 10. piezīmi.
- ⁴¹ Rēvele – Tallinas oficiālais nosaukums līdz 1918. gadam.
- ⁴² Vjačeslavs Molotovs (īstajā uzvārdā Skrjabins; 1890–1986), PSRS valstsvīrs, 1930.–1941. g. Tautas Komisāru Padomes (valdības) priekšsēdētājs, 1939.–1949. g. ārlietu tautas komisārs, ministrs.
- ⁴³ Pauls Ramans (1903–1972), Latvijas diplomāts, 1936. g. janvārī – 1937. g. septembrī II šķiras sekretārs sūtniecībā Maskavā. Miris ASV.
- ⁴⁴ Līvija Ramana (1906–1982), Latvijas diplomāta P. Ramana kundze. Mirusi ASV.

- ⁴⁵ Anastass Mikojans (1895–1978), PSRS valstsvīrs. 1935.–1966. g. Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās Komitejas Politbiroja loceklis, 1934.–1938. g. pārtikas rūpniecības tautas komisārs.
- ⁴⁶ Nikolajs Ježovs (1895–1940), PSRS represīvo struktūru vadošs darbinieks, valstsvīrs. 1936.–1938. g. iekšlietu tautas komisārs. 1939. g. arestēts, nošauts.
- ⁴⁷ Jānis Balodis (1881–1965), Latvijas armijas ģenerālis, valstsvīrs. 1931.–1940. g. kara ministrs. 1940.–1956. g. izsūtījumā un ieslodzījumā. Miris Latvijā.
- ⁴⁸ Mārtiņš Hartmanis (1882–1941), Latvijas armijas ģenerālis. 1934.–1939. g. Armijas štāba priekšnieks. 1940. g. decembrī arestēts, 1941. g. 27. jūlijā nošauts cietumā Maskavā.
- ⁴⁹ Georgs Bisenieks (1885–1941), Latvijas diplomāts un konsuls. 1933. g. – 1935. g. aprīlī konsuls Ļeņingradā. 1940. g. oktobrī apcietināts, nošauts 1941. g. 27. jūlijā cietumā Maskavā.
- ⁵⁰ Runa ir par G. Bisenieka atsaukšanu no konsula amata, ko 1935. g. pavasarī pieprasīja PSRS iestādes, apvainojot viņu sakaros ar augsta partijas funkcionāra Sergeja Kirova slepkavu. Latvijas iestādes, kaut arī bija spiestas izpildīt prasību un atsaukt G. Bisenieku, kategoriski noliedza minēto apvainojumu.
- ⁵¹ Mihails Tuhačevskis (1893–1937), PSRS maršals. No 1934. g. aizsardzības tautas komisāra 1. vietnieks. Arestēts un nošauts Maskavā pēc paraugprāvas.
- ⁵² M. Tuhačevska un vēl vairāku augstāko armijas virsnieku, t.sk. latvieša Roberta Eidemaņa prāva notika Maskavā divas dienas pirms Latvijas ārlietu ministra V. Muntera ierašanās vizītē – 12. jūnijā, un tajā visiem apsūdzētajiem tika piespriests nāvessods (izpildīts tajā pašā naktī).
- ⁵³ Josifs Staļins (1878–1953), PSRS valstsvīrs. 1922.–1952. g. partijas ģenerālsekretārs, no 1941. g. Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs.
- ⁵⁴ Antonijs Īdens (*Eden*; 1897–1977), Lielbritānijas valstsvīrs. 1935.–1938., 1940.–1945., 1951.–1955. g. ārlietu sekretārs, 1955.–1957. g. premjerministrs. Pirmo reizi viesojās Maskavā 1935. g. martā.
- ⁵⁵ Eduards Benešs (*Beneš*; 1884–1948), Čehoslovākijas valstsvīrs. 1935.–1938., 1945.–1948. g. prezidents. Pirmo reizi viesojās Maskavā 1935. gadā.
- ⁵⁶ Pjērs Lavāls (*Laval*; 1883–1945), Francijas valstsvīrs. 1931.–1932., 1935.–1936., 1942.–1944. g. (Viši valdībā) premjerministrs. Viesojās Maskavā 1935. g. maijā. Sodīts ar nāvi par valsts nodevību.
- ⁵⁷ Viljams Bullits (*Bullit*; 1891–1967), ASV diplomāts. 1933.–1936. g. vēstnieks PSRS, 1936.–1940. g. Francijā.
- ⁵⁸ “Pravda” (Taisnība) – Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās Komitejas dienas avīze Maskavā, dibināta 1912. gadā.

- ⁵⁹ “Izvestija” (Ziņas) – PSRS Centrālās Izpildkomitejas dienas laikraksts Maskavā, dibināts 1917. g. PSRS valdības laikraksts.
- ⁶⁰ Maskavas Metropolitēna galvenais direktors 1934. g. – 1937. g. septembrī bija Adolfs Petrikovskis (1887–1938). Atcelts no amata 1937. g. septembrī, nošauts.
- ⁶¹ Poļina Žemčužina (īstajā uzvārdā Perla; 1897–1970), PSRS valsts ierēdne, valstsvīra V. Molotova kundze. 1936. g. – 1937. g. novembrī Pārtikas rūpniecības tautas komisariāta Parfīmērijas un kosmētikas, sintētiskās un ziepju rūpniecības galvenās pārvaldes priekšniece. 1949.–1953. g. arestā un izsūtījumā.
- ⁶² Aleksandrs Jegorovs (1883–1939), PSRS armijas maršals (1935). 1931.–1937. g. Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks. Arestēts 1938. g., miris ieslodzījumā.
- ⁶³ Semjons Budjonijs (1883–1973), PSRS armijas maršals. No 1924. g. Sarkanās armijas kavalērijas inspektors, no 1937. g. Maskavas kara apgabala pavēlnieks.
- ⁶⁴ Olga Mihailova-Budjonija (dz. ap 1901), PSRS operdziedātāja, maršala S. Budjonija kundze. 1937. g. jūlijā arestēta, līdz 1956. g. cietumā un izsūtījumā.
- ⁶⁵ Grigorijš Kaminskis (1895–1938), PSRS valstsvīrs. 1936. g. – 1937. g. 25. jūnijā veselības aizsardzības tautas komisārs. Atcelts no amata, kad Centrālās Komitejas plēnumā runā kritizēja represīvo iestāžu teroru pret partijas biedriem, tajā pašā dienā arestēts. Nošauts.
- ⁶⁶ Felikss Hačiņskis (*Haczyński*; 1890–1946), Polijas žurnālists. 1931.–1932. g. preses atašejs Polijas konsulātā Minskā, 1936.–1939. g. Polijas Telegrāfa aģentūras korespondents Maskavā. Miris Brazīlijā.
- ⁶⁷ Runa ir par Polijas vēstniecības padomnieku Tadeušu Jankovski (*Jankowski*; 1892–1964), iespējams, ka V. Muntera vizītes laikā izpildīja pilnvarotā pārstāvja pienākumus vēstnieka prombūtnē. Polijas vēstnieks PSRS 1936.–1939. g. bija Vaclavs Gžibovskis (*Grzybowski*; 1887–1959).
- ⁶⁸ Somijas sūtnis Maskavā 1931.–1940. g. bija Ārno Irje-Koskinens (*Yrjö-Koskinen*; 1885–1951).
- ⁶⁹ “Karmena” – franču komponista Žorža Bizē opera, pirmizrāde 1875. g. Parīzē.
- ⁷⁰ “*Völkischer Beobachter*” (Tautas novērotājs) – Vācijas dienas laikraksts 1918.–1945. g. Berlīnē, no 1920. g. Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas preses orgāns.
- ⁷¹ “*Lietuvos aidas*” (Lietuvas atbalss) – ietekmīgākais Lietuvas dienas laikraksts Kauņā 1919.–1940. gadā.
- ⁷² Pielikums netiek publicēts.
- ⁷³ Mazkrievi – domāti ukraiņi.
- ⁷⁴ Lielkrievi – domāti krievi.
- ⁷⁵ Domāts: kaut vai.

- ⁷⁶ Domāta Dņepras hidroelektrostacija.
- ⁷⁷ Sovhoz – *sovetskoe hoziaistvo* (krievu val.) – padomju saimniecība.
- ⁷⁸ *Zaporozhskaia sech* (krievu val.) – vēsturisks Ukrainas apgabals ap Zaporožji.
- ⁷⁹ Saskaņā ar leģendu 17. gadsimtā Zaporožjes karaspēka nometnē rakstīta atbilde Osmāņu sultānam Mehmedam IV, kurš piedāvāja kazakiem padoties. Atbildē ļoti rupjā formā tas tika atteikts.
- ⁸⁰ Nikolajs Gogolis (1809–1852), ukraiņu izcelsmes krievu rakstnieks.
- ⁸¹ Tarass Buļba, rakstnieka N. Gogoļa tāda paša nosaukuma stāsta (publicēts 1835. g.) varonis, darbojās 17. gadsimtā, atspoguļo ukraiņu tautas cīņu pret Žečpospolitu (Poliju).
- ⁸² Zaporožjes alumīnija kombināts Harkovā, dibināts 1933. g. kā Dņepras alumīnija rūpnīca.
- ⁸³ Acīmredzot ir runa par vienu no vairākiem S. Kirova vārdā nosauktajiem kolhoziem Harkovas apgabalā.
- ⁸⁴ “Inturist” (*Inostrannyi turist*; krievu val.) – PSRS organizācija, kas pārzināja ārzemju tūristu kustību un uzraudzību.
- ⁸⁵ Pauls Nekunde (1894–1938), PSRS diplomāts, strādāja Ārlietu tautas komisariāta pārstāvniecībā Ukrainas PSR. Arestēts Maskavā 1937. g. 10. decembrī, 1938. g. 7. februārī piespriests nāvessods, kas izpildīts 8. februārī.
- ⁸⁶ Harkova 1917.–1934. g. bija Ukrainas PSR galvaspilsēta.
- ⁸⁷ “Dinamo” – 1923. g. Iekšlietu tautas komisariāta Galvenās politikās pārvaldes izveidota sporta biedrība, sākotnējais mērķis – represīvo iestāžu darbinieku “fiziskās un kaujas gatavības paaugstināšana”. Izveidojās par masveidīgu valsts mēroga organizāciju.
- ⁸⁸ Harkovas latviešu strādnieku klubs “Darbs”, slēgts vienlaikus ar visām pārējām latviešu organizācijām PSRS – 1937. g. beigās. 1938. g. 12. janvāra atskaitē par 1937. g. otro pusgadu Iekšlietu tautas komisariāta vadība ziņoja, ka Harkovā sagrauta Latvijas “izlūkdienesta” struktūra un saistībā ar to arestēti 337 cilvēki.
- ⁸⁹ Harkovas traktoru fabrika, izveidota 1930. g. ar ASV inženieru atbalstu, ražoja traktorus un bruņutehniku.
- ⁹⁰ “Turība” – 1937. g. sākumā izveidota Latvijas kooperatīvu centrālā savienība, tai pārņemot centrālās savienības “Konzums” un Latvijas patērētāju biedrībā ietilpstošās organizācijas.
- ⁹¹ Domājams, šeit ir runa par Harkovas Valsts revolūcijas teātri (1937. g. to apvienoja ar Harkovas Darba jaunatnes teātri, izveidojot Harkovas Ļeņina komjaunatnes teātri).
- ⁹² Feliksa Dzeržinska darba komūna Harkovā; Felikss Dzeržinskis (1877–1926), padomju represīvo iestāžu tīkla izveidotājs un pirmais vadītājs; 1927. g. Ukrainas PSR represīvās iestādes par godu F. Dzeržinskim izveidoja un turpmāk pārzināja viņa vārdā nosauktu bērnu darba komūnu, ko

līdz 1935. g. vadīja padomju izglītības sistēmas pamatlicējs Antons Makarenko. Sākotnēji ražoja mēbeles, no 1932. g. – Vācijas fotoaparāta “Leica” kopijas variantus, ko nosauca par “FED” (F. Dzeržinska iniciāļi, ieskaitot tēva vārda “Edmunds” pirmo burtu). 30. gadu otrajā pusē kolonija faktiski bija fabrika, liels rūpniecības parauguzņēmums.

- ⁹³ Uzņēmuma vadītājs no 1936. g. bija Venjamins Bermans no represīvajām iestādēm.
- ⁹⁴ 1933. g. 4. decembrī Maskavā noslēgtā Latvijas un PSRS Tirdzniecības līguma 2. un 4. punkts noteica attiecīgi to, ka puses piešķir otrai pusei visas tiesības un priekšrocības, kas atzītas kādai trešajai valstij, un to, ka PSRS sūtniecībā Rīgā tiek izveidota Tirdzniecības pārstāvniecība. 1937. g. 21. jūnijā tika parakstīta vienošanās par grozījumiem, kas regulēja specifiskus tirdzniecisko attiecību jautājumus. Sk.: *Valdības Vēstnesis*, 18.10.1937., 3. lpp.
- ⁹⁵ Salonvāģis – domāts vilciena salonvagonis.
- ⁹⁶ “*Bakhchisaraiskii fontan*” (krievu val.) – “Bahčisarajas strūklaka”, komponista Borisa Astafjeva un baletmeistara Rostislava Zaharova 1934. g. radīta baleta izrāde pēc Aleksandra Puškina poēmas motīviem.
- ⁹⁷ Maksima Gorkija vārdā nosauktais (no 1932. g.) Centrālais kultūras un atpūtas parks Maskavā, izveidots 1928. g. 119 hektāru platībā.
- ⁹⁸ “*Krasnaia strela*” (krievu val.) – “Sarkanā bulta”, 1931. g. izveidota firmas vilciena līnijā Maskava–Ļeņingrada–Maskava nosaukums.